

-: રૂપરેખા :-

- 18.0 ઉદ્દેશો
- 18.1 પ્રસ્તાવના
- 18.2 વિદેશ વ્યાપાર નીતિના વર્તમાન પ્રવાહો
- 18.3 નવી વિદેશ વેપાર નીતિ (2015-2020) વર્ષ
- 18.4 નવી વિદેશ વ્યાપાર નીતિની સમીક્ષા
- 18.5 સારાંશ
- 18.6 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 18.7 તમારી પ્રગતિ ચકાસો
 - ⇒ ઉપયોગી પુસ્તકોની યાદી
 - ⇒ તમારી પ્રગતિ ચકાસોના જવાબ

18.0 ઉદ્દેશો :

આ એકમમો અભ્યાસ કર્યા પછી તમે

- વિદેશ વ્યાપાર નીતિમાં થયેલા ફેરફારો સમજાવી શકશો.
- વિદેશ વેપાર નીતિ માટે જરૂરી સૂચનો અને ચર્ચા કરી શકશો.

18.1 પ્રસ્તાવના :

કોઈ પણ રાષ્ટ્રની વિદેશ વ્યાપાર નીતિ એ આર્થિક નીતિઓનું એક ખૂબ જ મહત્વનું અંગ છે. આજે વિશ્વનો કોઈ પણ દેશ અર્થતંત્રના વિકાસ માટે વિદેશ વ્યાપાર પર નોંધપાત્ર રીતે નિર્ભર છે. આથી જ આર્થિક આયોજનની પ્રક્રિયામાં વિદેશ વેપાર નીતિ એ અન્ય આર્થિક નીતિઓની જેમ નીતિઓનો સંકલિત ભાગ છે. ટૂંકમાં કહીએ તો, બદલાતા જતા વૈશ્વિક અર્થતંત્રમાં આર્થિક વિકાસના એક અંતર્ગત પરિબલ તરીકે વિદેશ વેપારની અવગણના કરી શકાય નહીં અને વિદેશ વેપારનું વિસ્તૃતિકરણ અને આર્થિક વિકાસમાં તેના ફાળાને વધારવા માટે દેશની વિદેશ વ્યાપાર નીતિ ખૂબ જ મહત્વની બની રહે છે. અહીં આપણે ભારતની વિદેશ વેપારની નીતિના તાજેતરના પ્રવાહોની ચર્ચા કરી. વર્તમાન વિદેશ વ્યાપાર નીતિના અગત્યનાં પગલાંઓ અંગે ચર્ચા કરીશું.

18.2 વિદેશ વ્યાપાર નીતિના વર્તમાન પ્રવાહો :

1980ના દસકાથી આરંભ કરેલ આયાત ઉદારીકરણની પ્રક્રિયા અને નિકાસ પ્રોત્સાહન માટે લેવાયેલાં પગલાં 1990ના દસકામાં અને તેમાંય સવિશેષ કરીને જુલાઈ 1991થી હાથ ધરાયેલા આર્થિક સુધારણાનાં પગલાંઓ બાદ ખૂબ જ ગતિથી આગળ વધારવામાં આવ્યા હતા. 1991-92થી વિદેશ વ્યાપારમાં ઉદારીકરણ માટે લેવાયેલાં પગલાં, એ આજ સુધી સ્વીકારેલી

સંરક્ષણની નીતિઓને લગભગ જાકારો આપે છે. આમ જોવા જઈએ તો 1950 અને 1960ના દાયકાઓ દરમિયાન સ્વીકારેલ વિદેશ વ્યાપાર નીતિઓ આત્મબળ અને સ્વાવલંબનના હેતુઓથી પ્રભાવિત હતી. જ્યારે 1970 અને 1980ના દાયકાઓ વચ્ચે નિકાસથી વિકાસ તથા ભારતના ઉદ્યોગોની કાર્યક્ષમતા અને હરિફાઈમાં વધારો એ જ એનો હેતુ હતો. તેથી વિરુદ્ધ, વિદેશ વ્યાપાર નીતિમાં કરેલ વર્તમાન સુધારાનો હેતુ ભારતીય અર્થતંત્રનું વૈશ્વીકરણ, દેશના ઉદ્યોગોમાં હરિફાઈનો વધારો, વિપરીત લેણદેણની તુલાને પહોંચી વળવાનો છે.

વિદેશ વ્યાપાર નીતિમાં આવેલ વર્તમાન પ્રવાહ અને તેમાં પણ જુલાઈ 1991થી હાથ ધરાયેલા આર્થિક સુધારણા અંતર્ગત નીચે પ્રમાણે છે:

- ❖ જકાતનું તાર્કિકીકરણ :-
ચેલૈયા સમિતિની ભલામણો જાન્યુઆરી-1993ને ધ્યાનમાં રાખીને સરકારે આયાત જકાત દરમાં નોંધપાત્ર ઘટાડો કર્યો છે. દાખલા તરીકે આયાત જકાતનો મહત્તમ દર જે 1994 સુધી 110% રહ્યો તે અત્યારે ઘટાડીને 40%ની પણ ઓછો કરવામાં આવ્યો છે.
- ❖ આયાતો અને નિકાસોનું ડિકનેલાઈઝેશન :-
અગાઉ જાહેર ક્ષેત્રની પેઢીઓ જેવીકે મિનરલ્સ અને મેટલ્સ ટ્રેડિંગ કોર્પોરેશન, રાજ્ય વ્યાપાર મંડળ વગેરે દ્વારા ખૂબ વધારે પ્રમાણમાં ચીજવસ્તુઓની આયાત-નિકાસ થતી હતી. વર્તમાન સમયમાં ઘણી વસ્તુને ડિકનેલાઈઝ કરવામાં આવી છે. તેથી અર્થતંત્રમાં વધારેને વધારે વિભાગો ખાનગી ક્ષેત્રે માટે રાખવામાં આવી રહ્યા છે.
- ❖ આયાત-નિકાસનું વધતું જતું ઉદારીકરણ :-
1991 પહેલા દેશની વિદેશ વ્યાપાર નીતિ થોડી મુશ્કેલ અને અટપટી હતી. જેમકે, આયાતમાં જોઈએ તો આયાતકારોને જુદી જુદી રીતે વર્ગીકૃત કરવામાં આવતા હતા. જેમકે, બિનઔદ્યોગિક પેદાશોના વપરાશકર્તા અને ઔદ્યોગિક પેદાશોના વપરાશકર્તા એમ જ આયાત માટેના પરવાના પણ અલગ અલગ પ્રકારના હતા. જેમકે, ઓટોમેટિક લાઈસન્સ, પૂરક આયાત પરવાના, ઓપન જનરલ લાઈસન્સ, અને સરકારની માલિકીની સંસ્થાઓ દ્વારા થતી આયાત વગેરે.
આમ, વર્તમાન સમયમાં જુલાઈ 1991થી વિદેશ વ્યાપાર સુધારણા નીતિમાં ઓપન જનરલ લાઈસન્સનું પ્રમાણ ખૂબ વધારવામાં આવી રહ્યું છે. આયાતોની નિયંત્રિત યાદીને ખૂબ જ ઓછી કરી દેવામાં આવી છે. તેથી વધારેમાં વધારે વસ્તુઓની મુક્ત આયાત થઈ શકે. વિશ્વ વ્યાપાર સંગઠન સાથે કરેલા કરાર પ્રમાણે એપ્રિલ 1997થી 6 વર્ષના સમયગાળામાં 2,714 જેટલી વસ્તુઓની આયાત પર નિયંત્રણો અને અંકુશો દૂર કરવામાં આવ્યાં છે.
- ❖ જકાતમુક્તિ યોજનાનું વિસ્તરણ :-
વર્તમાન સમયમાં જકાતમુક્તિ યોજનાનો વ્યાપ વધારવામાં આવ્યો છે. જેથી આયાતો પરની જકાત 15% અને 25% એમ બે દરે અમુક શરતોને આધીન રહી રાહત આપવામાં આવે છે.
- ❖ વેપારી ગૃહો અને નિકાસ ગૃહોને આપવામાં આવતી સગવડો વધારવામાં આવી છે. 1994 એપ્રિલથી સુપર સ્ટાર વેપારી ગૃહો પણ સ્થાપવામાં આવ્યાં છે.

- ❖ નિકાસ માટેની વસ્તુઓ અને નિકાસ પ્રોસેસિંગ ઝોનને તેઓની નિકાસને વધુમાં વધુ પ્રોત્સાહન મળી રહે તે માટે સગવડો આપવામાં આવી છે.
 - ❖ વિશ્વના બજારોમાં ભારતની નિકાસમાં સુધારો લાવી, નિકાસને પ્રોત્સાહન આપવા માટે જુલાઈ 1991માં અગત્યના વિદેશી મૂલ્યોના સંદર્ભ રૂપિયાનું 20 % જેટલું અવમૂલ્યન કરવામાં આવ્યું હતું.
 - ❖ મૂડી મૂલક એકમો માટેની નિકાસ પ્રોત્સાહન યોજનામાં સુધારા સાથે તેને વધુ ઉદાર અને સરળ બનાવાઈ છે.
 - ❖ સેવાક્ષેત્રની નિકાસો ઉપર વર્તમાન સમયમાં અનેક પ્રોત્સાહન પૂરા પાડવામાં આવ્યા છે.
આમ, આ મુદ્દાઓના સંદર્ભમાં આયાત-નિકાસ નીતિમાં આ મુજબના ફેરફારો જાહેર કરવામાં આવ્યા છે :
- (1) જેમકે, આયાતો પરના તમામ સંખ્યાત્મક નિયંત્રણો દૂર કરવામાં આવ્યા છે. જેના લીધે આયાત ક્ષેત્રે ‘કવોટા રાજ’નો અંત લાવવામાં આવ્યો છે. તેમજ આયાતી ચીજ-વસ્તુઓનું ઘોડાપૂર રોકવા માટે તથા દેશના ઉદ્યોગોના હિતનું રક્ષણ કરવા માટે “વહેલી ચેતવણીની પદ્ધતિ અપનાવવામાં આવશે. 300 જેટલી સંવેદનશીલ વસ્તુઓની આયાત પર નજર રાખવા માટે એક સ્ટેન્ડિંગ ગ્રૂપની રચના કરવામાં આવી છે. આ સંવેદનશીલ વસ્તુઓ અન્વયે જીપગાડીઓ, ફળો, મોટરકાર, શાકભાજી, ચા, કોફી, ડેરી-પેદાશો, રમકડાં, પેન્સિલો, ફાઉન્ટેનપેનો વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. આ ઉપરાંત જરૂર પડ્યે વિશ્વ વ્યાપાર સંગઠન (W.T.O)ની જોગવાઈ હેઠળ સંખ્યાત્મક નિયંત્રણો ફરી લાદવામાં આવશે.”
 - (2) મેન્યુફેક્ચરિંગ વસ્તુઓની નિકાસોને પ્રોત્સાહન આપવા માટે સ્પેશ્યલ આર્થિક ઝોનોની રચના કરાઈ છે.
 - (3) આયાત નિકાસની કાર્યવિધિને ઉત્તરોત્તર સરળ બનવવામાં આવી છે.
 - (4) તદ્દુપરાંત, સ્થાનિક ઉદ્યોગોને રક્ષણ આપવા માટે તેમજ તેમની સ્પર્ધાત્મકતા વધારવા માટે કેટલાંક સંવેદનશીલ ક્ષેત્રો અને ચીજવસ્તુઓની આયાતો નિયંત્રિત કરવા માટે અનેક પ્રકારની બિન-જકાતી દીવાલો ઊભી કરવામાં આવી છે.
 - વૈશ્વિક વેપારમાં ભારતનો હિસ્સો હાલ જે લગભગ 2 % છે, તે વધારીને 2020 સુધી 3.5% જેટલો કરવાનો છે.
 - વેપાર કરવા માટેની સુગમતા એ આ નીતિની પ્રાથમિક અગ્રિમતા છે કે જેથી કારોબાર માટેના થતાં ખર્ચ અને સમયનો બચાવ થાય અને ભારતની, નિકાસો વધુ સ્પર્ધાત્મક બને.
 - વિદેશ વેપાર નીતિનો હેતુ ભારતની નિકાસો જે 2013-2014માં 465.9 અબજ ડોલરની હતી તેમાં લગભગ બમણો વધારો કરીને 2019-2020 સુધીમાં 900 અબજ ડોલર કરવાનો છે.
 - વિદેશ વેપાર નીતિમાં સુશાસન પર વિશેષ ધ્યાન અપાયું છે. જે કાર્યક્ષમ, પારદર્શી અને જવાબદાર વ્યવસ્થા તંત્ર પર આધાર રાખે છે.
 - પ્રસ્તુત વિદેશ વેપાર નીતિને સરકારના અન્ય કાર્યક્રમો જેવા કે ‘મેક ઈન ઈન્ડિયા’ ‘ડિજિટલ ઈન્ડિયા’ રોજગારી સર્જન કારોબાર સરળતાથી થઈ શકે વગેરે સાથે

ગાઢ રીતે સાંકળી લેવામાં આવી છે.

- ગુણવત્તાસભર પેદાશોનું શૂન્ય ખામી સાથે ઉત્પાદન કરવું કે જેથી ભારતીય પેદાશો વૈશ્વિક બજારોમાં પોતાની આગવી ઓળખ ઊભી કરી શકે.
- વિદેશ વેપારના ડિરેક્ટર જનરલ દ્વારા 'નિકાસ બંધુ' યોજનાનો અમલ કરવામાં આવી રહ્યો છે. જેનો ઉદ્દેશ નવા અને ભાવિ નિકાસકારોને વિદેશી વેપારની જટિલતાઓ, ગૂંચવણો અને આંટીઘૂંટી અને સ્પષ્ટ સમજ આપી આ અંગે તેમને જરૂરી સલાહ સૂચન, માર્ગદર્શન અને તાલીમ આપવાનો છે. આ વ્યવસ્થા ચાલુ રાખવામાં આવશે.
- સાધનોના ઈષ્ટતમ ઉપયોગ માટે નિકાસવૃદ્ધિ સાથે સંકળાયેલા તમામ સંબંધિત પક્ષો જેમકે, કસ્ટમ વિભાગ, નિકાસ ધિરાણ અને ગેરંટી કોર્પોરેશન, બેંકો અને સંબંધિત મંત્રાલયો વચ્ચે સુયોગ્ય સંકલન સાધવું.
- મેન્યુફેક્ચરિંગ ક્ષેત્રે નાનાં અને મધ્યમ કદનાં સાહસો વ્યૂહાત્મક મહત્વ અને રોજગારી સર્જનમાં તેમના મહત્વનાં

(5) ગ્રામ્ય અર્થતંત્રની નિકાસો વધારવા માટે કૃષિવિષયક આર્થિક ઝોનોની રચના કરવામાં આવી છે.

(6) ઘણી મોટી સંખ્યામાં નિકાસ પ્રોત્સાહનો પૂરાં પાડવામાં આવ્યાં છે.

18.3 નવી વિદેશ વ્યાપાર નીતિ વર્ષ (2015-2020) :

નવી વિદેશ વ્યાપાર નીતિ (2015-20)ની જાહેરાત વ્યાપાર અને ઉદ્યોગ ખાતાના કેન્દ્રીય રાજ્યક્ષાના મંત્રી શ્રીમતિ નિર્મલા સિતારમને 1લી એપ્રિલ 2015ના રોજ જાહેર કરી હતી. આ નીતિ એપ્રિલ 2015થી માર્ચ 2020 સુધીના પાંચ વર્ષના સમયગાળાને આવરી લે છે.

નવી વિદેશ વ્યાપાર નીતિ ચીજવસ્તુઓ અને સેવાઓની નિકાસમાં વધારો કરવા માટે તેમજ રોજગારી સર્જન માટે 'ભારતમાં બનાવો અથવા ભારતમાં ઉત્પાદન કરો' Making in Indiaની વડાપ્રધાનશ્રીની સુદીર્ઘદષ્ટિને સાકાર કરવા માટેનું માળખું પૂરું પાડે છે. આમ સમગ્ર નીતિનું કેન્દ્રબિંદુ ઉત્પાદન તથા સેવાક્ષેત્રને પ્રોત્સાહન આપી કારોબાર સરળ બનાવવાની બાબત પર ખાસ ભાર મૂકે છે. નીતિનો ઉદ્દેશ ભારતના વૈશ્વિક વ્યાપારના વિકાસ માટેની રૂપરેખા પૂરી પાડીને 2020 સુધીમાં વિશ્વના વ્યાપારમાં ભારતની મહત્વની ભૂમિકા ઊભી કરવાનો છે. સરકારનો હેતુ ભારતને વિશ્વના મેન્યુફેક્ચરિંગ હબ તથા મેન્યુફેક્ચરિંગ પાવર હાઉસ બનાવવાનો છે. અને આ માટે ભારતમાંથી થતી ચીજવસ્તુઓ અને સેવાઓની નિકાસમાં વૃદ્ધિ થાય એ આવશ્યક છે. આ બંને પ્રકારની નિકાસોને એક જ યોજનામાં સમાવી લઈને તેને ભારત યોજના (Indian Scheme) નામ આપવામાં આવ્યું છે, જે આવકારદાયક છે. અલબત્ત, આગામી પાંચ વર્ષોમાં નિકાસોમાં બમણો વધારો કરવાનો ઉદ્દેશ ગુણવત્તાસભર મેન્યુફેક્ચર્ડ પેદાશોમાં પણ બમણો વધારો કરવો આવશ્યક થઈ પડશે, જે પડકારજનક બાબત છે.

❖ નવી વિદેશ વ્યાપાર નીતિના હેતુઓ :

વર્ષ 2015-20 માટે રજૂ કરેલ આ નવી વિદેશ વ્યાપાર નીતિના મુખ્ય હેતુઓ આ પ્રમાણે રજૂ કરી શકાય. સંદર્ભમાં આ સાહસો માટેના સમુદાયો તેમની નિકાસ-ક્ષમતાના આધારે તારવી કાઢવામાં આવ્યા છે, જેમને જરૂરી પ્રોત્સાહનો પૂરાં પાડવામાં આવશે.

❖ નિર્ધારિત બંધુ યોજનાના હેતુઓ સાકાર કરવા માટે નિકાસ પ્રોત્સાહન સમિતિઓની મદદથી 'ઉદ્યોગ ભાગીદારો' અને 'ઈચ્છૂક જ્ઞાન ભાગીદારો' તેમજ વિવિધ અભ્યાસકીય અને સંશોધન સંસ્થાઓ દ્વારા ખાસ કાર્યક્રમો અને પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરવી.

(1) નવી વિદેશ વેપાર નીતિનાં મુખ્ય પાસાંઓ :-

વર્ષ 2015-20ની નવી વિદેશ વેપાર નીતિના મુખ્ય મહત્વનાં પાસાંઓ નીચે પ્રમાણે રજૂ કરી શકાય.

(2) અત્યાર સુધીની પાંચ યોજનાઓનાં પ્રવર્તમાન તમામ નિકાસ પ્રોત્સાહનોને બે નવી યોજનામાં આવરી લેવામાં આવ્યાં છે. અગાઉની પાંચ યોજનાઓ જેવી કે ફોક્સ પ્રોડક્ટ સ્કીમ, માર્કેટ લિન્કડ ફોક્સ પ્રોડક્ટ સ્કીમ, ફોક્સ માર્કેટ સ્કીમ, એગ્રિકલ્ચર, ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ઈન્સેન્ટિવ સ્કીમ, સ્પેશ્યલ એગ્રિકલ્ચરલ એન્ડ રૂરલ સ્કીમ જેવી યોજનાઓને બે યોજનામાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

❖ ભારતમાંથી થતી ચીજવસ્તુઓની નિકાસ અંગેની યોજના

(1) ભારતમાંથી થતી સેવાઓની નિકાસ અંગેની યોજના

આમ, ઉપરોક્ત બે યોજનાઓ અન્વયે નિકાસકારોને સૌથી મોટો લાભ એ છે કે આ યોજનાઓ અન્વયે જારી કરેલ ડ્યુટી સ્કીપ્ટ માટે કોઈ પણ પ્રકારની શરતો લાદવામાં આવશે નહીં. તેમની મુક્ત અને પૂર્ણ રીતે ફેરબદલી અને તેનો ઉપયોગ કસ્ટમ અને કેન્દ્રીય આબકારી જકાત તથા સેવાકરની ચૂકવણી માટે થઈ શકશે.

(2) આ ઉપરાંત વિશિષ્ટ આર્થિક ઝોનમાંથી થતી નિકાસોને વેગ આપવા માટે આ ઝોનમાં આવેલા એકમ ઉપર રજૂ કરવામાં આવેલી બંને યોજનાના લાભ આપવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું છે, જેના લીધે આ ઝોનમાં આવેલ મેન્યુફેક્ચરિંગ વિભાગને ટેકનોલોજી ફેરબદલી અને ફળદાયી રોજગારી સર્જનના લાભ પ્રાપ્ત થશે.

(3) મેન્યુફેક્ચરિંગ ક્ષેત્રે તથા રોજગારી સર્જનમાં નાના અને મધ્યમ કદના ઉદ્યોગોના વ્યૂહાત્મક મહત્વના સંદર્ભમાં આ ક્ષેત્રે તેમની નિકાસ શક્યતા અને નિકાસ ક્ષમતાના અનુસંધાનમાં કેટલાક એકમોનો સમૂહ તારવી કાઢવામાં આવ્યા છે. અને જેમને નિકાસ પ્રોત્સાહન માટે રાજ્ય દ્વારા ખાસ ધ્યાન આપવામાં આવશે. આવા સમૂહમાં નિકાસ પ્રોત્સાહન સમિતિઓ તથા અન્ય ઈચ્છૂક ઉદ્યોગ ભાગીદારો અને જ્ઞાન સંબંધી ભાગીદારો દ્વારા વ્યવસ્થિત અને સંગઠિત પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરવામાં આવશે. જેના કારણે નાના અને મધ્યમ કદનાં સાહસોની નિકાસ વૃદ્ધિમાં સહાયક વૃદ્ધિ થશે.

(4) મૂડી વસ્તુઓની નિકાસ પ્રોત્સાહન યોજના (Export Promotion of Capital Goods scheme)-(EPCG) અન્વયે સ્થાનિક ઉત્પાદકો પાસેથી મૂડી વસ્તુ પ્રાપ્ય કરવાનું સરળ બનાવ્યું છે અને આ માટે પ્રસ્તુત યોજના હેઠળ મૂડી વસ્તુઓની નિકાસ અંગેની સામાન્ય જવાબદારી 90% ઘટાડીને 75% જેટલી કરવામાં આવી છે. જેના પરિણામે સ્થાનિક બજારમાં મૂડી વસ્તુની ઉપલબ્ધતા વધશે અને આ વસ્તુઓનું ઉત્પાદન કરતા ઉદ્યોગોને પ્રોત્સાહન મળશે તથા નિકાસકારોને સ્થાનિક હરિફાઈ તથા વૈશ્વિક હરિફાઈ માટે તેમની ઉત્પાદન ક્ષમતા વિકસાવવામાં સહાયભૂત થશે. આમ, Making in India કાર્યક્રમને વેગ મળશે.

- (5) મેન્યુફેક્ચરિંગ પેદાશો અને અન્ય નિકાસી ચીજવસ્તુઓને પ્રોત્સાહન આપવા માટે વિવિધ પ્રકારનાં પગલાં જેવા કે નિકાસ એકમો માટે ઝડપી વિધિ તેમજ તેઓની સમસ્યાઓના ઉકેલ માટેની તાત્કાલિક કાર્યવાહી, માળખાકીય સવલતોના ઉપયોગમાં ભાગીદારી માટેની મંજૂરી, ચીજવસ્તુઓ અંગે સેવાઓની આંતર એકમમાં ફેરબદલી, નિકાસ બંદરોની નજીકમાં કોઠારો અને વખારો બાંધવાની મંજૂરી.
- (6) આ નવી નીતિ અન્વયે ઈ-કોમર્સ કંપનીઓને પ્રોત્સાહન આપવામાં આવશે, જેઓ રોજગારી સર્જન કરતાં ક્ષેત્રોમાંથી પેદાશો અને સેવાઓની નિકાસ કરતા હોય જેમકે, હેન્ડલૂમ પેદાશો, પુસ્તકો, સામયિકો, ચામડાની પેદાશો, રમકડાં, ફેશનવાળાં વસ્ત્રો વગેરેની ઈ-કોમર્સ દ્વારા થતી નિકાસોને ભારતમાંથી થતી ચીજવસ્તુઓની નિકાસ અંગેની યોજનામાં જણાવેલ લાભ મળશે. આ ઉપરાંત કુરિયર કે વિદેશી પોસ્ટ ઓફિસ દ્વારા થતી નિકાસમાં રૂ. 25,000 સુધીના તમામ કન્સાઈનમેન્ટ પર પ્રોત્સાહન આપવામાં આવશે. આમ, આ યોજના અંતર્ગત જે ક્ષેત્રોને લાભ આપવામાં આવ્યો છે, તેનો પણ સમાવેશ કરવામાં આવે છે.
- (7) આ નીતિમાં જે ઉત્પાદકો સ્ટેટ્સ હોલ્ડર્સ છે, તેઓ તેમણે ઉત્પાદિત કરેલી વસ્તુઓ ભારતમાં જ ઉત્પાદિત થયેલી છે, તે અંગે તબક્કાવાર સ્વયં પ્રમાણિત કરી શકશે કે જેથી તેઓને વિવિધ પ્રકારના દ્વિપક્ષીય અને પ્રાદેશિક વ્યાપારિક કરાશે. અન્વયે પસંદગી પામવાની ક્ષમતા પ્રાપ્ત થઈ રહે. આમ, આ પ્રકારની વ્યવસ્થા નિકાસકારોને આંતરરાષ્ટ્રીય બજારો સુધી ઝડપથી પહોંચવા માટે ખૂબ જ સહાયભૂત થશે.
- (8) આ નીતિમાં વિદેશ વ્યાપારના ડિરેક્ટર જનરલ દ્વારા સિટિઝન ચાર્ટર પ્રદર્શિત કરવામાં આવશે, જેમાં સંબંધિત પક્ષોને વિવિધ સેવાઓ પૂરી પાડવા માટેની સમયસારણી દર્શાવવામાં આવશે.
- (9) નિર્યાતબંધુ યોજના દ્વારા વિદેશ વ્યાપારના ડિરેક્ટર જનરલ નવા તથા ભાવિ નિકાસકારોના મેન્ટર (Mentor) તરીકે કાર્યકરતા રહેશે, જેથી આ યોજના વધુ અસરકારક બનવાના કારણે કૌશલ્ય ભારત (Skill India) નો ઉદ્દેશ સાકાર થઈ શકશે.
- (10) ડિજિટલ ઈન્ડિયાના સ્વરૂપને અનુરૂપ ઓનલાઈન દસ્તાવેજોનું ફાઈલિંગ અને કાગળ વગરનો વેપાર પર આ નીતિ અન્વયે ખાસ ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે. વિદેશ વ્યાપારના ડિરેક્ટર જનરલની કચેરીના પોર્ટલ પર અરજીઓ ફાઈલ કરવા માટે તેમજ અન્ય મુદ્દાઓના સ્પષ્ટીકરણ માટે નિકાસકારોને સહાય તથા જરૂરી માર્ગદર્શન પુરું પાડવા માટે ઈ.ડી.આઈ. હેલ્પ ડેસ્ક (E.D.I. Help Desk) ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવી છે. અને એવી જ રીતે ભારતમાંથી થતી આયાત નિકાસ માટે આયાત નિકાસ કોડ આવશ્યક બનાવ્યો છે. આમ, વિદેશ વ્યાપારના ડિરેક્ટર જનરલ દ્વારા ઈલેક્ટ્રોનિક ફાર્મમાં આયાતકાર-નિકાસકાર કોડ (E-IEC)ની સુવિધા દાખલ કરવામાં આવી છે.
- (11) નવી વિદેશ વ્યાપાર નીતિમાં સંરક્ષણ, ફાર્માસ્યુટિકલ્સ પર્યાવરણ પાસાં તથા મૂલ્યવૃદ્ધિ નિકાસો પર ખાસ ભાર આપવામાં આવ્યો છે.

- (12) સુવર્ણ અને ઝવેરાતની નિકાસ માટેના મૂલ્ય વૃદ્ધિ અને બગાડના ધોરણો વધુ વખત બનાવવામાં આવ્યા છે. આના લીધે સુવર્ણના રાઉન્ડ ટ્રિપિંગ અને સરક્યુલર ટ્રેડિંગને નિયંત્રણમાં લેવામાં મદદ મળશે, જેને પરિણામે દેશમાં સુવર્ણની આયાત નીચી લાવી શકાશે.
- (13) એ જ રીતે કૃષિ અને ગ્રામોદ્યોગોની પેદાશોની વિશ્વમાં ક્યાંય પણ નિકાસ થાય તો તે માટે 3% થી 50 %ની ટેકાની જાહેરાત કરાઈ છે.
- (14) વધુમાં વેપારની સુગમતા અને સરળતા તથા કારોબાર કરવાની સરળતાને વિદેશ વેપાર નીતિમાં અગ્રીમ મહત્ત્વ આપવામાં આવ્યું છે. આપણો ઉદ્દેશ 'કાગળવિહીન પ્રક્રિયા' તરફની દિશામાં આગળ વધવાનું છે. તાજેતરમાં ભારત સરકારે આયાત-નિકાસ માટે આવશ્યક એવા દસ્તાવેજોની સંખ્યા ઘટાડીને માત્ર ત્રણ જેટલી કરી છે, જે આંતરરાષ્ટ્રીય ધોરણની લગભગ સમકક્ષ છે. અને હવે એવી સરળ વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે કે જે અન્વયે આયાતકાર અને નિકાસકારોને વારંવાર દસ્તાવેજો રજૂ કરવાની જરૂર રહેશે નહીં એ જ રીતે આયાત-નિકાસ પત્રકોમાં રહેલી સંદિગ્ધતાઓ, વિસંગતતાઓ, જટિલતાઓ અને અસ્પષ્ટતાઓ દૂર કરીને તેને વધુ સરળ બનાવીને ઈલેક્ટ્રોનિક શાસન પદ્ધતિનો વિકાસ કરવામાં આવી રહ્યો છે.
- (15) વૈશ્વિક વેપારમાં ભારતનો હિસ્સો વધારવાના સંદર્ભમાં તથા વિશ્વ વેપાર સંગઠનને આપેલી બાહેધરીઓના અમલ માટે પ્રસ્તુત નીતિમાં અનેકવિધ સંસ્થાઓ સ્થાપવાની પણ દરખાસ્ત છે. જેમકે, ટ્રેડ કાઉન્સિલ, નેશનલ કમિટિ ફોર ફેસિલિટેશન વગેરે. વધુમાં આ નીતિમાં નિકાસ પ્રોત્સાહન મિશનની પણ રચના કરવાની દરખાસ્ત છે, જેનો ઉદ્દેશ નિકાસો વધારવા માટે રાજ્ય સરકારો સાથે સહકાર સાધી શકે તેવું એક સંસ્થાકીય માળખું પૂરું પાડવાનો છે.
- (16) પ્રસ્તુત વિદેશ વેપાર નીતિની જાહેરાતના દસ્તાવેજો અન્વયે વિદેશ વેપાર નીતિના ધ્યેયો, ઉદ્દેશો, દષ્ટિ વગેરેનું સર્વગ્રાહી નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે. અને આવનારા વર્ષોમાં આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર ક્ષેત્રે ભારતની ભૂમિકાનું સ્પષ્ટ પૃથ્થકરણ કરવામાં આવ્યું છે. વળી, તેમાં બજાર અને પેદાશની વ્યૂહ-રચનાની સાથોસાથ, વેપારવૃદ્ધિ, માળખાકીય વિકાસ વગેરે માટેના પગલાનો પણ ખાસ નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે. આ બધી બાબતો સ્થાનિક અને વૈશ્વિક પરિસ્થિતિઓના સંદર્ભમાં નક્કી કરવામાં આવી છે. જેનો મુખ્ય ઉદ્દેશ દેશની આર્થિક વૃદ્ધિ અને વિકાસમાં વિદેશ વ્યાપારને મહત્ત્વની ભૂમિકા આપવાનો છે. આ રાજ્ય સરકારો સહિત બધાં જ પક્ષકારો સાથે ગહન વિચારવિમર્શ કરીને વિદેશ વેપારનીતિના નિર્દિષ્ટ હેતુઓને સાકાર કરવાનો પ્રયાસ હાથ ધરવામાં આવશે.
- (17) નવી વિદેશ વ્યાપાર નીતિનું એક આવકારદાયક પાસું એ છે કે આ વખતે ઉદ્યોગ ભવન અને સરકાર એક જ દિશામાં છે. બંને વચ્ચે યોગ્ય સંકલન સ્પષ્ટપણે જણાય છે. ભૂતકાળમાં ઘણી વખત એવું બનતું કે ઉદ્યોગ ભવન જે નિર્ણયો લે તેને સરકાર અટકાવી દેતી અથવા તેમાં પોતાની જાતે સુધારાવધારા કરી દેતી.
- (18) અને છેલ્લે વિદેશ વેપાર નીતિની સમીક્ષા વાર્ષિક ધોરણના બદલે દર અઢી વર્ષે

કરવામાં આવશે. નીતિમાં સાતત્યતા જાળવવા માટે આમ કરવામાં આવ્યું છે.

18.4 નવી વિદેશ વ્યાપારનીતિની સમીક્ષા

વર્ષ 2015-20માં રજૂ કરેલ નવી વિદેશ વેપાર નીતિનું ટીકાત્મક મૂલ્યાંકન નીચેના મુદ્દા દ્વારા રજૂ કરી શકાય:

- (1) નવી વિદેશ વ્યાપાર નીતિમાં ભારતની નિકાસોમાં 2020 સુધીમાં 800 અબજ ડોલર સુધી લઈ જવાનો લક્ષ્યાંક નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો છે. આ લક્ષ્યાંક કંઈ વધારે પડતો નથી અને તે સિદ્ધ થઈ શકે એમ છે. અલબત્ત, તેને સિદ્ધ કરવા માટે સામાન્ય સંજોગોમાં પ્રતિ વર્ષ 14થી 15 ટકાના દરે નિકાસો વધવી જોઈશે. જે અર્થતંત્રના વિકાસને સમાંતર હોય. વળી, આ નિકાસો ગુણવત્તાસભર, અમુક ચોક્કસ ધોરણસરની અને શૂન્ય ખામીવાળી હોવી જોઈએ, કે જેથી બ્રાન્ડ ઈન્ડિયા તરીકેની તેની ઓળખ પ્રાપ્ત થાય આમ છતાં નિકાસોમાં એકધારા વિકાસ કે વૃદ્ધિનો આધાર વૈશ્વિક અર્થતંત્ર કેટલું ઝડપથી સુધરે છે તેના પર રહેલો છે. અહીં એ ખાસ નિર્દેશ કરવો ઘટે કે નિકાસકારો માટે વિવિધ પ્રોત્સાહક જાહેરાતો કરવાથી જ નિકાસોમાં સ્પર્ધાત્મકતો લાવી શકાશે નહીં. તેને બદલે વધુ સારા, સસ્તા અને સાદા ઉપાયોમાં સોદા ખર્ચમાં ઘટાડો કરવો વિવિધ પ્રકારની મંજૂરી આપવામાં થતો વિલંબ અને આંટીઘૂંટીઓ ઘટાડવી માળખાકીય સવલતો ઊભી કરવી, શ્રમ કાયદાઓમાં સુધારા વગેરે બાબતોનો સમાવેશ થાય છે. વાસ્તવમાં, કારોબાર કરવા માટેનું વાતાવરણ સુધારવામાં આવે તો અર્થતંત્ર સક્ષમ, ગતિશીલ અને વેગવંત બની શકે અને તેને પગલે નિકાસોમાં આપોઆપ વધારો થશે. પ્રસ્તુત મૂળ મુદ્દાઓ છે કે ભારતમાં ઉત્પાદિત વસ્તુઓનો નિકાસકાર દેશ બનવા માંગતો હોય તો અર્થતંત્રમાં અને દેશની કુલ ઘરેલુ પેદાશમાં મેન્યુફેક્ચરિંગ ક્ષેત્રનો હિસ્સો વધારવો પડશે. આ સંદર્ભમાં નિકાસલક્ષી અર્થતંત્ર હોય તેવા દેશો પાસેથી ઘણું શીખી શકાય.
- (2) વેપાર નીતિમાં આમ જોઈએ તો નિકાસ નીતિ અને આયાત નીતિ બંનેનો સમાવેશ થાય છે, પરંતુ પ્રસ્તુત નીતિમાં આયાતો અંગેના આયોજન અથવા આયાત લક્ષ્યાંક અંગે કોઈ ખાસ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો નથી અને તેથી નવી વિદેશ વેપાર નીતિ મુખ્યત્વે તત્વતઃ તો નિકાસ નીતિ જ કહી શકાય.
- (3) બીજું કે કુલ વૈશ્વિક વેપારમાં 2% હિસ્સા સાથે ભારત આ ક્ષેત્રમાં વૈશ્વિક નેતૃત્વ કરી શકે નહીં. 2020 સુધીમાં આ હિસ્સો વધીને 3.5 % જેટલો થાય તોપણ તે એક મોટો શક્તિશાળી નિકાસ દેશ બની શકશે નહીં. આપણે વાર્ષિક 14 %-15 % નિકાસ વૃદ્ધિ કરતા વધુ ઊંચા દર અંગેનો વિચાર કરવાનો રહેશે.

અત્રે એ નોંધવું રસપ્રદ થઈ પડશે કે પ્રસ્તુત વિદેશ વેપાર નીતિમાં સ્વીકારેલ 14 %થી 15 % નિકાસ વૃદ્ધિદર 2005-2006થી 2010-2011ના પાંચ વર્ષના ગાળામાં હાંસલ કરેલ વાર્ષિક 21 % વિકાસદર કરતાં ઓછો છે. એ જ રીતે 2003થી 2010ના ગાળામાં ચીનનો નિકાસવૃદ્ધિ દર લગભગ 30 % જેટલો હતો, જેને લીધે કુલ વૈશ્વિક વેપારમાં તેનો હિસ્સો 11.7 % જેટલો હતો. આ રીતે જોતાં ચીનનો નિકાસ વૃદ્ધિદર ભારત કરતા લગભગ પાંચ ગણો વધારે જોવા મળે છે.

આમ, પ્રસ્તુત નીતિમાં ભારતનો નિકાસ વૃદ્ધિનો લક્ષ્યાંક અતિ સાવચેતીપૂર્વક અને કંઈક અંશે રૂઢિચુસ્ત રીતે નક્કી કરવામાં આવ્યો છે. જેને પરિણામે ભારત ઊભરતી જતી બાહ્ય માંગનો પૂરેપૂરો લાભ લઈ શકશે નહીં, જે રોજગારીસર્જન અને મેન્યુફેક્ચરિંગ

ક્ષમતાના વિસ્તરણ માટે આવશ્યક છે.

- (4) આ ઉપરાંત એવી કેટલીક બાબતોનો પણ ખ્યાલ રાખવો જરૂરી બને છે કે,
- ભારતમાંથી થતી મેન્યુફેક્ચરિંગ ચીજવસ્તુઓની નિકાસ અંગેની પાત્રતાના ધોરણે કડક છે. બિનપાત્રતા ધરાવતી યાદીના 19 ધોરણો છે.
 - સૂક્ષ્મ, નાના અને મધ્યમ કદનાં સાહસોના નિકાસકારોને હજુ પણ ‘ઈન્સ્પેક્ટરરાજ’માંથી પૂરેપૂરી મુક્તિ આપવામાં આવી નથી. તેમજ તેમને માટે વિધિસર ધિરાણ સરળતાથી ઉપલબ્ધ થઈ રહે તે અંગે નીતિમાં કોઈ ખાસ ઉલ્લેખ નથી.
 - વિશિષ્ટ આર્થિક ઝોનમાં આવેલા એકમો સમક્ષ હજુ પણ ન્યૂનતમ વૈકલ્પિક વેરાનો પ્રશ્ન ઊભો છે.
 - ભારતીય નિકાસકારો માટે નિકાસલક્ષી પ્રત્યક્ષ વિદેશી મૂડીરોકાણ આકર્ષવા માટે તથા માળખાકીય નબળાઈઓને દૂર કરવા માટે પ્રસ્તુત નીતિમાં કોઈ વિશેષ પ્રયાસ કરવામાં આવ્યા હોય, તેમ જણાતું નથી. અત્રે આ યાદ રહે છે કે આ બંને બાબતો નિકાસ વૃદ્ધિ માટેની આવશ્યક શરતો પૈકીની ગણાય છે.
 - પ્રસ્તુત નીતિમાં ડિરેક્ટર જનરલ ઓફ ટ્રેડ રેમેડીઝ અને આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર માટેના સંશોધન કેન્દ્ર અંગેની સ્થાપના માટે કોઈ સમયમર્યાદાનો નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો નથી.
 - વિદેશ પ્રવાસનને પ્રોત્સાહન આપવા માટે પણ આ નીતિમાં પૂરતો ભાર આપવામાં આવ્યો નથી. આ ક્ષેત્રે ભારતની કામગીરી પ્રમાણમાં નિરાશાજનક જણાય છે. વાર્ષિક ફક્ત 75 લાખ જેટલા વિદેશી પ્રવાસીઓ સાથે આપણી કામગીરી નબળી રહી છે. અને તેને લીધે રોજગારીની તકોનું વિસ્તરણ આપણે ગુમાવી રહ્યા છે, અત્રે એ ઉલ્લેખનીય છે કે પ્રવાસન ક્ષેત્રે રોજગારી વૃદ્ધિની વિશાળ શક્યતા ધરાવે છે.
 - તદુપરાંત નિકાસ પ્રોત્સાહન માટેની અનેકવિધ સંસ્થાઓ જે પૈકીની ઘણી સંસ્થાઓની અત્યાર સુધીમાં કોઈ જ ભૂમિકા રહી નથી, તે વિશે પણ પ્રસ્તુત નીતિમાં કાંઈ જ કહેવાયું નથી.
- (5) અલબત્ત, એ સાચું કે વૈશ્વિક વેપારમાં અને આંતરરાષ્ટ્રીય બજારોમાં ભારતે એક અગ્રિમ ભૂમિકા નિભાવવી જોઈએ, પરંતુ તે માટે ઘર આંગણે જે કેટલાક અંતરાયો અને અવરોધો છે, તેને સત્વરે દૂર કરવા ઘટે. જેમ કે, અપૂરતી માળખાકીય સુવિધા, ઊંચો સોદા ખર્ચ, જટિલ, અટપટી અને ઘણો સમય લેતી વિધિઓ અને પ્રક્રિયાઓ, સુસ્ત શ્રમધારાઓ વગેરે. તદુપરાંત ભારત પોતે જ એટલું મોટું બજાર છે કે લગભગ તમામ બાબતોમાં આપણે મેક ઈન ઈન્ડિયા અને કન્ઝ્યુમ ઈન ઈન્ડિયાનો કાર્યક્રમ અપનાવીએ અને પછી જે અધિશેષ રહે તે વસ્તુઓની નિકાસ કરીએ તો આપણું પલ્લું ભારે રહે.
- (6) વધુમાં નવી વિદેશ વેપાર નિતીનાં લક્ષ્યાંકો સિદ્ધ કરવા માટે બંદરોનો વિકાસ તેમજ અન્ય માળખાકીય સવલતોનો વિકાસ પણ એટલોજ મહત્વનો છે અને આ બાબતો પ્રત્યે પણ પૂરતું ધ્યાન આપવાનું રહેશે. એ જ રીતે, આયાત-નિકાસ ક્ષેત્રે હજુ પણ પરવાના અને પરમીટ રાજથી વીંટળાયેલું છે, જેને તેમાંથી મુક્ત કે હળવું કરવાનું રહેશે. તદુપરાંત

ભારતને જો નિકાસનું પાવર હાઉસ બનાવવું હશે તો વૈશ્વિક સપ્લાય ચેઇન સાથે તેને જોડવું પડશે, અને રૂપિયાના બાહ્ય મૂલ્યને સુદૃઢ કરવા કાર્યરત રહેવું પડશે. આ પગલાં 2020 સુધીમાં 900 અબજ ડોલરનો નિકાસ લક્ષ્યાંક સિદ્ધ કરવામાં ચોક્કસ રીતે સહાયભૂત થશે.

- (7) અને છેલ્લે એ પણ એટલું જ જરૂરી છે કે નિકાસ સ્પર્ધાત્મકતા હાંસલ કરવા માટે રૂપિયાનું બાહ્ય મૂલ્ય તેના વાસ્તવિક મૂલ્યની નજીક રહેવા પામે અમુક નિષ્ણાતોના મત મુજબ રૂપિયો હાલ 24 % અધિમૂલ્યાંકિત છે. અને ભારત પણ ચીનના પગલે ચાલીને તેને આ રીતે તરતો રાખે, એ ખોટો વ્યૂહ છે. એ જ રીતે યુરોપિયન સંઘના દેશો સાથે મુક્ત વેપાર કરાર પણ ભારતની નિકાસ વધારવામાં મહત્વની ભૂમિકા નિભાવી શકે એમ હોવાથી આ બાબતને પાછળ ધકેલી દેવી જોઈએ નહીં.

18.5 સારાંશ :-

ભારત સરકાર દ્વારા અલગ અલગ સમયે વિદેશ વેપારને પ્રોત્સાહન આપવા વિદેશ વેપાર નીતિ જાહેર કરવામાં આવે છે. ખાસ કરીને 1991ના આર્થિક સુધારા પછી આયાત નિકાસ નીતિનો વધુ સમૃદ્ધ રીતે રજૂ કરવામાં આવેલ છે. સમયાંતરે વિદેશ વેપાર નીતિમાં અનેક પ્રકારના ઉદ્દેશો મારફતે આયાત ઓછી થાય અને નિકાસોને પ્રોત્સાહન મળે તેવા પ્રકારની નીતિઓ રજૂ કરવામાં આવી હતી એવી જ રીતે 2015-20ના પાંચ વર્ષના સમયગાળાને આવરી લેતી વિદેશ વેપાર નીતિનો મુક્ત વેપાર સંબંધો, કરારો તથા રૂપિયાના બાહ્ય મૂલ્યને વ્યાજબી સપાટીએ તરતો રાખવાનો અભિગમ જ વિદેશ વેપાર નીતિને સફળ બનાવવામાં સહાય ભૂત થશે, તેમજ દેશની નિકાસોમાં વધારો કરી 2020 સુધીમાં 900 અબજ ડોલરની નિકાસોનું વેપાર લક્ષ્યાંક પાર પાડશે નવી આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારના ક્ષેત્રે ઊભાથતા નવા પડકારોને પહોંચી વળવા માટેની સક્ષમતા બતાવી યોગ્ય અને સાનુકૂળ પ્રતિભાવ આપી શકશે અને ભારતના વિદેશ વેપારને એક નવી ઉચ્ચતમ સપાટીએ લઈ જશે.

18.6 ચાવીરૂપ શબ્દો :-

- (1) વિદેશ વેપાર નીતિ :- આયાત અને નિકાસ સંબંધી વિગતોનો સમાવેશ કરતી નીતિ એટલે વિદેશ વેપાર નીતિ.
- (2) રૂપાંતરણીયતા :- જ્યારે કોઈ એક દેશના ચલણનો બીજા કોઈ દેશના ચલણમાં અથવા સોનામાં કોઈ પણ અંકુશો વિના મુક્ત રીતે વિનિમય થઈ શકે ત્યારે તેણે ચલણની સંપૂર્ણ રૂપાંતરણીયતા કહેવામાં આવે છે.

18.7 તમારી પ્રગતિ ચકાસો :-

- ❖ નીચે આપેલા પ્રશ્નોના વિસ્તૃત જવાબ આપો :
 - (1) નવી વિદેશ વેપાર નીતિ (2015-2020) ના હેતુઓ તપાસો
 - (2) નવી વિદેશ વેપારનીતિ (2015-2020) ની સમીક્ષા કરો
- ❖ ટૂંકમાં જવાબ આપો.
 - (1) નવી વિદેશ વેપાર નીતિમાં ભારતની નિકાસો કેટલા અબજ ડોલર રાખવાનું લક્ષ્ય છે?
 - (2) નવી વિદેશ વેપાર નીતિ કોણે જાહેર કરી હતી?

- (3) સેવાઓની નિકાસ અંગેની યોજના અને ચીજવસ્તુઓની નિકાસ અંગેની યોજના એ બે દ્વારા નવી વિકાસ નીતિ રજૂ કરવામાં આવી છે?
- (4) ઈ-કોમર્સને પ્રોત્સાહન આપવા હેન્ડલૂમ પેદાશનો સમાવેશ કર્યો છે?

❖ નીચેનામાંથી સાચો વિકલ્પ પસંદ કરો. (MCQ)

- (1) વર્ષ 2015-2020 ની વિદેશ વેપાર નીતિ કયા વડાપ્રધાનના કાર્યકાળમાં રજૂ કરવામાં આવી છે?

- (A) મનમોહનસિંહ (B) નરેન્દ્ર મોદી
(C) અટલ બિહારી વાજપેયી (D) વી.પી. સિંહ

- (2) કેન્દ્રીય રાજ્યકક્ષાના કયા મંત્રી દ્વારા વર્ષ ૨૦૧૫-૨૦૨૦ની વિદેશ વ્યાપાર નીતિ રજૂ કરવામાં આવી હતી?

- (A) ધર્મેન્દ્ર પ્રધાન (B) સુષમા સ્વરાજ
(C) નિર્મલા સીતારામન (D) સ્મૃતિ ઈરાની

- (3) નવી વિદેશ વેપાર નીતિનો સમયગાળો કયો છે?

- (A) એપ્રિલ 2015 - માર્ચ 2020
(B) જાન્યુઆરી 2015 - ડિસેમ્બર 2020
(C) જુલાઈ 2015 - જૂન 2020
(D) ડિસેમ્બર 2015 - જાન્યુઆરી 2020

- (4) EDI હેલ્પ ડેસ્ક એ શેના માટે તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે?

- (A) આયાત-નિકાસ કોડ (B) સબસીડી કોડ
(C) લોન કોડ (D) ટેકનોલોજી કોડ

- (5) EDI એ શું છે ?

- (A) નિકાસ પ્રોત્સાહન યોજના (B) આયાત પ્રોત્સાહન યોજના
(C) ભારતમાં ઉત્પાદન કરો (D) મૂલ્યવર્ધિત નિકાસ

⇒ ઉપયોગી પુસ્તકોની યાદી :-

- (1) Datt and Sundaram; Edition-2017, Indian Economy, S.Chand Publication New Delhi.
(2) Economy Survey 2017-18, Government of India
(3) Annual Report Department of Commerce 2017-18

⇒ (MCQ) ના જવાબો :

- (1) B (2) C (3) A (4) A (5) A

*** **